

Appropriation Art

Waar ligt de grens op het gebied van het kopiëren in de Dada, Pop Art en Appropriation Art?

Scriptie kunstgeschiedenis, Mariska Gerritsen
Opleiding Fontys 'Docent beeldende vorming' 2014
Scriptiebegeleidsters Christianne Niesten & Simone Rijs

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
Wat er aan vooraf ging.....	2
Kopiëren door de eeuwen heen.....	6
Voorlopers op de Appropriation art.....	8
De Appropriation Kunstenaars.....	13
Auteursrecht.....	27
Fair-use.....	29
Conclusie.....	30
Bronnenlijst.....	32

Voorwoord

Deze scriptie gaat over de kunststroming Appropriation Art en het ontstaan hiervan. Wat wil de kunstenaar er eigenlijk mee zeggen? Waarom zou je als kunstenaar bezig willen zijn met wat al bestaat. Welke kunstenaars zijn belangrijk geweest voor deze stroming? Appropriation Art roept erg veel vragen op. Zijn deze kunstenaars lui of gewoon enorm creatief. Ik wil er graag meer over vertellen zodat we deze groep kunstenaars beter zullen gaan begrijpen. De doelgroep waar ik deze scriptie voor heb geschreven is Havo 4.

Hierbij wil ik graag ook mijn scriptiebegeleidsters Christianne Niesten en Simone Rijs bedanken voor alle support.

In deze scriptie gebruik ik vaak het woord kopiëren maar er zijn meerdere termen die ik had kunnen gebruiken. Zoals verwijzen, interpreteren, parodiëren, citeren, hommage brengen. Deze termen betekenen niet allemaal precies hetzelfde maar welk van deze termen het beste bij een bepaald kunstwerk past, ligt aan de intentie van de kunstenaar.

Wat er aan vooraf ging

Appropriation art is onderdeel van het Postmodernisme. Om het beter te begrijpen is het fijn om te weten wat er aan vooraf ging. Zoals bij vele kunststromingen is ook het Postmodernisme ontstaan als reactie op het voorgaande Modernisme van eind 19^e eeuw tot de eerste helft van de twintigste eeuw.

Het **Modernisme** is een gevolg van het verzet tegen traditionele opvattingen na de eerste wereldoorlog. Stijlen die onder het Modernisme vallen zijn onder andere het Jugendstil, Futurisme, Expressionisme, Kubisme, De stijl, Bauhaus, Constructivisme en het Dada.

Bij het Modernisme baseerde de kunstenaar veel op de wetenschap. Treinen, vliegtuigen en tanks, telefoons en gewapend beton doen hun intrede. Door de technische vooruitgang en de welvaart, keek men positief naar de toekomst. Kunstenaars hebben nu geen opdrachtgever meer maar bepalen nu zelf wat ze maken. Ze zijn op zoek naar iets nieuws. De realistische weergave is overbodig geworden door de fotografie. Men zocht naar een nieuwe universele beeldtaal met de nadruk op constructie. Er ontstaat veel abstracte kunst.¹

De periode na het Modernisme valt onder het **Postmodernisme**. Sinds de jaren 60 is het Postmodernisme een duidelijk aanwezige kunststroming. Je kunt nu overal ter wereld met elkaar communiceren via radio, tv, Internet, telefoon of social media. Hierbij komt er veel tot stand door onder andere het onderbewuste, emoties en taal.

¹ Wikipedia. (2014). *Modernisme*.

Om te kunnen communiceren ben je afhankelijk van taal. Postmoderne kunstenaars vinden taal maar een gebrekkig hulpmiddel.

Vooraf mannelijke, blanke kunstenaars kregen hun roem.

Als je een vrouw of niet blank was of niet westers, dan werd je als minder gezien. Ze werden het 'Andere' genoemd. De kunstenaars die door afkomst, geslacht of seksuele voorkeur werden genegeerd, gingen zich tegen het Modernisme keren.

Blanke mannelijke kunstenaars hadden dus een bevoorrechte positie. Ze deden ook geen enkele poging om een portret te maken van een 'Andere'. Om hiermee het probleem aan te tonen.

Waarheid en identiteit worden nu in twijfel getrokken. Je kunt van iedereen iets leren. Er worden vaak invloeden uit voorgaande stijlen gecombineerd en hiermee de spot gedreven. Appropriation kunstenaars vallen onder het Postmodernisme.^{2 3}

To appropriate betekent iets in je bezit nemen. Appropriation Kunstenaars eigenen zich een werk van een andere kunstenaar toe. Niet te verwarren met stelen of kopiëren. Het is niet hun doel om zich schuldig te maken aan plagiaat, maar wel om je hierover te laten nadenken. Ze willen juist graag dat het oorspronkelijke wordt herkend door de kijker. Het kan gaan van een schilderwerk tot een volledige installatie. Er wordt ook gebruik gemaakt van kant en klare producten die verwerkt worden in hun kunst, 'de readymades'. Vrijwel alle kunstvormen worden bij deze stroming betrokken. Het wordt meestal niet letterlijk gekopieerd zoals een kopieermachine dit doet. Het gebruiken van kunst van andere kunstenaars wordt recontextualisering genoemd.⁴

Wat houdt recontextualisering dan precies in? Er zit het woordje context in, dat samenhang betekent. Het originele schilderij hoort in zijn omgeving op zijn specifieke plek. Deze plek bepaald mede de waarde van het schilderij, denk aan het verschil tussen een museum of in de aula op school. Appropriation kunstenaars gebruiken dus kunst van een andere kunstenaar en geven er een andere context aan door het werk alleen al uit zijn omgeving te halen.

² Heartney, E. (2001). *Postmodernisme; Stromingen in de moderne kunst*.

³ Wikipedia. (2014). *Postmodernisme*.

⁴ About.com. (2014). *Appropriation / Appropriation Art*.

© 2006 Mannie Garcia / The Associated Press

The associated Press, Mannie Garcia (2006). Persfoto

Een inmiddels erg bekend voorbeeld van Appropriation Art is de foto van de poster van de campagne voor de presidentsverkiezingen. Hiervoor is een foto van Obama gebruikt en deze oorspronkelijke persfoto is omgezet in een kunstwerk. De foto is gemaakt door een Amerikaanse freelance fotojournalist Mannie Garcia.

Het oorspronkelijke werk is een persfoto waar een nieuwe betekenis aangegeven wordt als kunst, recontextualisering dus. Je ziet dat er een uitsnede van de foto is gebruikt en de foto is opgedeeld in effen kleurvlakken.

Links de foto gemaakt door Mannie Garcia, rechts het werk 'Hope' van Shepard Fairey (2008)

Doordat het kunstwerk van Obama zo enorm populair werd, gingen mensen dit ook weer kopiëren. Zo zijn hier weer meerdere versies uit voort gekomen.

Zo ook de versie van Baxter Orr die je hieronder ziet. Fairey heeft Baxter Orr hiervoor aangeklaagd wegens beschuldiging van plagiaat. Terwijl Fairey daar in eerste instantie ook van werd beschuldigd met zijn werk 'Hope'.^{5 6 7 8}

Linksboven en Linksonder de versie van Baxter Orr. Rechtsboven en rechtsonder de versie van Shepard Fairey

Appropriation Art wil vooral mensen laten nadenken over de modernistische gedachten van oorspronkelijkheid en authenticiteit. Er zijn kunstenaars die werken in 'de stijl van' een voorgaande kunstenaar. Maar er zijn ook kunstenaars die een

⁵ Thinking Visually about UNL. (2012). *Image appropriation by Alex Withney*.

⁶ Wikipedia. (2014). *Shepard Fairey*.

⁷ Changethought. (2008). *Shepard Fairey threatens to sue*.

⁸ Wikipedia. (2009). *Mannie Garcia*.

compleet kunstwerk van een van hun voorgangers namaken. Het levert vragen en reacties op. Mag dit wel? Is dit stelen van ideeën? Kunnen ze zelf niets bedenken?

Beroemde moderne 'klassiekers' zijn erg geliefd om te worden gekopieerd. Zoals Mondriaan, Picasso, Pollock of Lichtenstein. Deze kunstenaars zijn bekend bij het grote publiek. Waardoor veel mensen bij het zien van het werk, het oorspronkelijke werk er in zullen herkennen. Kunstenaars uit de Appropriation Art eigenen zich het voorgaande werk gewoon toe.

Kopiëren door de eeuwen heen

Vroeger werd er veel nageschilderd om zo de kneepjes van het vak te leren. En om te proberen om het nog beter te doen dan je voorganger, de drang om te overtreffen.

Doordat we elkaar imiteren (imitatio) en willen overtreffen (aemulatio) komen we verder. Als je in de Klassieke Oudheid kopieën maakte, stond je laag in rang. Maar je kreeg juist aanzien met wat je gemaakt had, door het overtreffen van je voorgangers. De grens tussen origineel en nabootsing was in die tijd en de eeuwen die volgden heel duidelijk doordat het handgemaakt was.

De jonge kunstenaar leerde het vak van de voorgaande kunstenaars. Dat waren hun leermeesters. Ook de leermeester keek naar zijn voorgangers. Kopiëren was een manier op te leren en om te laten zien dat ze de werken van hun voorgangers kenden en bewonderden.^{9 10}

De 15^e eeuw was het moment waarop de ambachtsman werd gezien als individu. Nu werden voor het eerst de kunstwerken gesigneerd. Kunstenaars waren nu trots op hun werk. Voorheen was de kunstenaar zelf niet van belang, hij is in dienst van god. De kunst van de Middeleeuwen werd gezien als bezit van de gemeenschap, niet van de kunstenaar zelf. Een bakker signeert zijn brood toch ook niet?^{10 11}

In de 16^e en 17^e eeuw veranderde er veel op het gebied van de kunst en de wetenschap. Kunstenaars en wetenschappers kregen meer vrijheid doordat de kerkelijke invloed afnam.¹²

Bij de Romantische schilder uit de 19^e eeuw paste de kopieerpraktijken helemaal niet. Als ze toch iets gebruikten uit het verleden dan pasten ze dat in een veranderde vorm toe zodat het bijna niet meer te zien is. Ze wilden natuurlijk niet beschuldigd

⁹ Claudine, A. (jaargang 28, 2007). *Jatwerk: van stelen naar lenen, een blik heen en terug door de kunstgeschiedenis*. Kunstlicht.

¹⁰ Kunst en cultuur. (2011). *Schilderkunst in de middeleeuwen en de Renaissance*.

¹¹ Kunst en cultuur. (2012). *De Renaissance: veranderingen in de kunst en architectuur*.

¹² Kunst en cultuur. (2008). *Wetenschap en de kunst in de 15^e - 18^e eeuw*.

worden van kopieerpraktijken. Kunstenaars gingen in protest als hun werk werd nagedaan.

Begin 20^e eeuw kwam de fotografie. Voor het eerst kon je een 'echte kopie' maken van de werkelijkheid er was er niet meer alleen originele kunst. Kunst wordt reproduceerbaar en daardoor is het aura van het traditionele kunstwerk weg. Iedereen kan zich een kopie toe eigenen.

De kunst als waarheidsgetrouwe weergave was overbodig geworden. Kunstenaars gingen aan het experimenteren. Stijlen en stromingen volgden elkaar snel op. Het gevolg hiervan was dat er uiteindelijk niets nieuws meer over bleef. Het was gedaan met de kunst. Originaliteit en authenticiteit bleken niet meer mogelijk. Alles was al eens gedaan. Kunsthistoricus Janson is zelfs van mening dat originaliteit het verschil maakt tussen kunstwerken en knutselwerkjes en dat je originaliteit alleen bereikt met traditie.

Eigenlijk kun je door de hele kunstgeschiedenis wel zien dat er naar hun voorgangers wordt gekeken. Hier kun je op de één of andere manier wel invloeden van terug zien, in meer of mindere mate.¹³

Het verklaren van gewone objecten of beelden tot kunst is zonder twijfel, afkomstig van de Dada-beweging. Dit is een reactie op de eerste wereldoorlog die net achter de rug is. Het Appropriation Art leidt terug naar Kubisme en Dadaïsme. Bij het Kubisme hield onder andere Pablo Picasso zich al bezig met collages waarbij verschillende materialen en werken van hem werden samengevoegd. Tijdens het Dadaïsme is men vooral de algemeen geaccepteerde standaarden, overhoop aan het gooien. Weg met al het oude en op zoek naar iets nieuws. Het ontstond uit de vraag of iemand iets kon maken dat geen kunst was, onzinkunst. Marcel Duchamp was een van de eerste die zich hiermee bezig hield. Hij kwam met een readymade, een kunstwerk dat bestaat uit bestaande elementen. Hij plaatste een fietswiel op een krukje. Van treinkaartje tot takken, alles kon nu tot kunst worden benoemd.^{14 15 16}

¹³ Claudine, A. (jaargang 28, 2007). *Jatwerk: van stelen naar lenen, een blik heen en terug door de kunstgeschiedenis*. Kunstlicht.

¹⁴ Kunstgeschiedenis. (2014). *Da-da*.

¹⁵ Wikipedia. (2014). *Appropriation (art)*.

¹⁶ Wikipedia. (2014). *Dadaïsme*.

Bicycle wheel (1913), Marcel Duchamp. Hout en metaal.

Voorlopers op de Appropriation Art

Appropriation kwam opnieuw op in 1940 met het Surrealisme in 1950 tijdens de **Pop art**. Pop Art betekent populaire art, kunst gebaseerd op de consumptiemaatschappij. Hieronder vallen bijvoorbeeld gebruiksartikelen, beelden uit de reclame- en televisiewereld, strips, pin-ups en popmuziek. In 1960 hebben de mensen wat meer te besteden en kunnen ze meer producten kopen. In deze tijd komen mede door de welvaart ook de filmsterren op. Filmsterren en iconen zijn erg populair en steeds terugkerende onderwerpen in de Pop Art.

Kunstenaars maken collages waarbij ze gebruik maken van tijdschriften en kranten. Zulke collages worden soms gecombineerd met schilderwerk, 'combine painting' genaamd. Deze techniek werd voor het eerst toegepast door Robert Rauschenberg. Zelfs kant en klare producten worden gebruikt, de 'Readymades'. Nog een techniek die we in de Pop Art tegenkomen is 'assemblage'. Hierbij wordt een schilderij samengesteld uit een combinatie van 3D voorwerpen. Veel werk wordt door anderen uitgevoerd.

Pop Art is een reactie op het voorgaande Abstract Expressionisme. Deze stroming was heel emotioneel, de Pop Art veel minder. Zij hebben onderwerpen die je in het dagelijks leven tegen komt. Merknamen van reclames en aangeplakte posters van filmsterren. Pop Art heeft geen ingewikkelde theorieën meer, mede daardoor zijn ze zo populair geworden bij het gewone publiek. Vooral in Amerika.¹⁷

Andy warhol hield zich al bezig om variaties te maken op klassiekers uit de kunstgeschiedenis. We kunnen hem zien als een voorloper op de Appropriation Art.

¹⁷ Kunstbus. (2001). *Pop-Art*.

Hij gebruikte onder andere de populaire cultuur door bijvoorbeeld afbeeldingen van Walt Disney of strips te gebruiken en afbeeldingen uit de consumptiemaatschappij. Een mooi voorbeeld is zijn laatste avondmaal. Hij gebruikt iconen uit de kunstgeschiedenis waar Warhol zijn eigen versie op maakt. Hij werkte veel met de zeefdruktechniek waarmee hij dezelfde afbeelding toch net weer even iets anders op het doek zette, met zijn eigen gekozen kleurenpalet en rangschikking van kleurvlakken. Hij gebruikte heel bewust de grote bekende werken vanwege de herkenbaarheid bij het grote publiek.

In de middeleeuwen had je de religieuze kunst die beelden overbracht om verlangens en overtuigingen te vertellen, zo zijn er tijdens de Pop-art de reclameboodschappen. Er kwamen massaproducten en er was geen verschil meer tussen kunst voor de rijke en minder rijke mensen ('high art' en 'low culture').¹⁸

Pop Art kunstenaar Andy Warhol verklaarde ook gewone objecten tot kunst en heeft dit door gegeven aan de Appropriators. Dit deed ook Marcel Duchamp. De urinoirs van Guber en Levine zijn hier een duidelijk voorbeeld van. Allebei zijn ze geïnspireerd geweest door Marcel Duchamp. Wat is nu origineel? En wie is nu origineel? Marcel Duchamp?

Warhol heeft het wel eens over zijn aura. Hier heeft hij een heel ander verhaal bij als kunsthistoricus Walter Benjamin. Volgens Warhol is een aura iets dat je niet bij jezelf kunt zien. Maar alleen bij iemand anders en alleen dat wat die andere persoon wil toelaten. Warhol vindt dat zijn werk niet zijn aura is maar een uitdrukking van hoe hij is. De aura van de beroemdheid.

Walter Benjamin is een cultuurfilosoof en is het niet met Warhol eens. Aura is zijn oorspronkelijke bestaan op een bepaalde plaats en onmisbaar voor een kunstwerk. Een kopie heeft meestal iets vluchtigs, herhaalbaars of kunstmatig. Een aura is een soort onzichtbaar omhulsel dat alleen een uniek origineel werk met zich mee krijgt volgens Benjamin. Tegenwoordig kun je een poster kopen van een meester schilderwerk, dit is heel anders dan een schilderij in een galerij bezoeken. Kunst is reproduceerbaar geworden en daarmee is de aura van het werk verdwenen. Deze aura is een waarneming met de zintuigen van de kijker. Deze aura bereik je alleen als het kunstwerk uniek is in zijn tijd en ruimte en verbonden met authenticiteit.^{19 20 21}

²²

¹⁸ Postmodernisme. (2014). *Massacultuur en Postmodernisme*.

¹⁹ Robinson, A. (14 juni 2014). *Walter Benjamin: Art, Aura and Authenticity*.

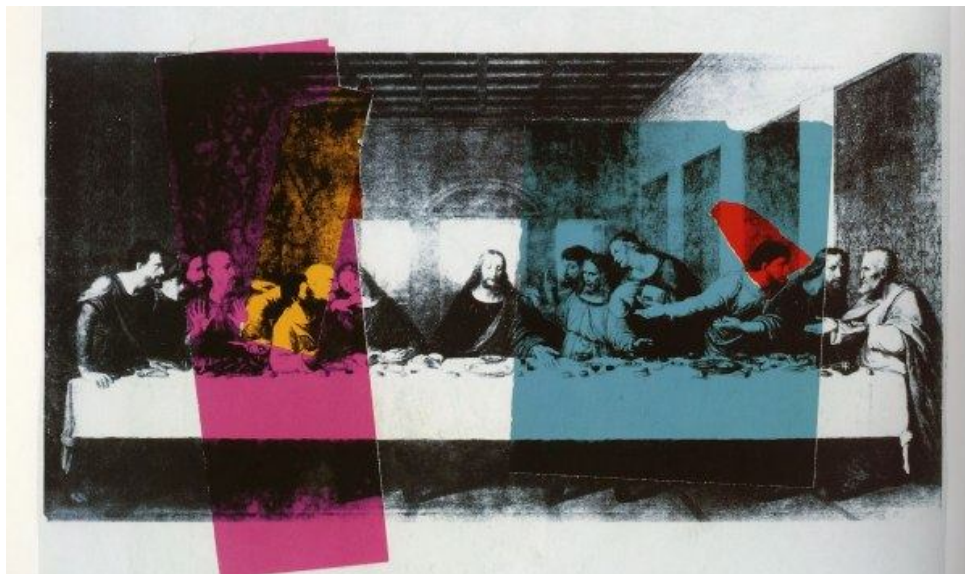
²⁰ Spacebetween (2014). *Appropriation in art*.

²¹ Shaviro (2005). *The Pinocchio theory*.

²² Rutten, G.J.E. (2014). *Over het begrip 'aura' in Walter Benjamins kunstwerkessay*.

Hoe vaker iets afgebeeld wordt, hoe minder iconische waarde het krijgt. Het mist de hand van de schilder. Dit is ook het geval als een oorspronkelijk werk wordt gefotografeerd of verfilmt. Oorspronkelijk werk springt met kop en schouders boven alle kopieën uit. Daardoor krijgt het veel aandacht. De media versterkt dit, waardoor het beeld nog meer vermenigvuldigd en verspreid wordt. Het wordt als het ware op je netvlies gebrand en in je geheugen gestampt. Het zorgt ervoor dat je nieuwsgierig wordt naar het volgende beeld. Al gauw vind je deze beelden terug in de schappen van de supermarkt, kiosk of op televisie. Deze plaatsen kun je zien als de tentoonstellingsruimten van de beroemdheden. Ze kunnen door iedereen en overal bekeken worden. Zo worden ze nog beroemder.

Beroemdheden staan niet meer als beeldhouwwerk op een sokkel in de stad. We hangen foto's en posters van ze op in huis. Het lijkt er op dat de media haar eigen beroemdheden maakt door de beelden te vermenigvuldigen. Foto's, films en televisie hebben hun eigen aura. Waardoor mensen een heldenstatus kunnen krijgen en in een rolmodel kunnen veranderen. Dit gebeurt als je maar vaak genoeg op televisie komt. Je kunt deze aura vergelijken met de aura van een oorspronkelijk werk, het geeft een meerwaarde.^{23 24}

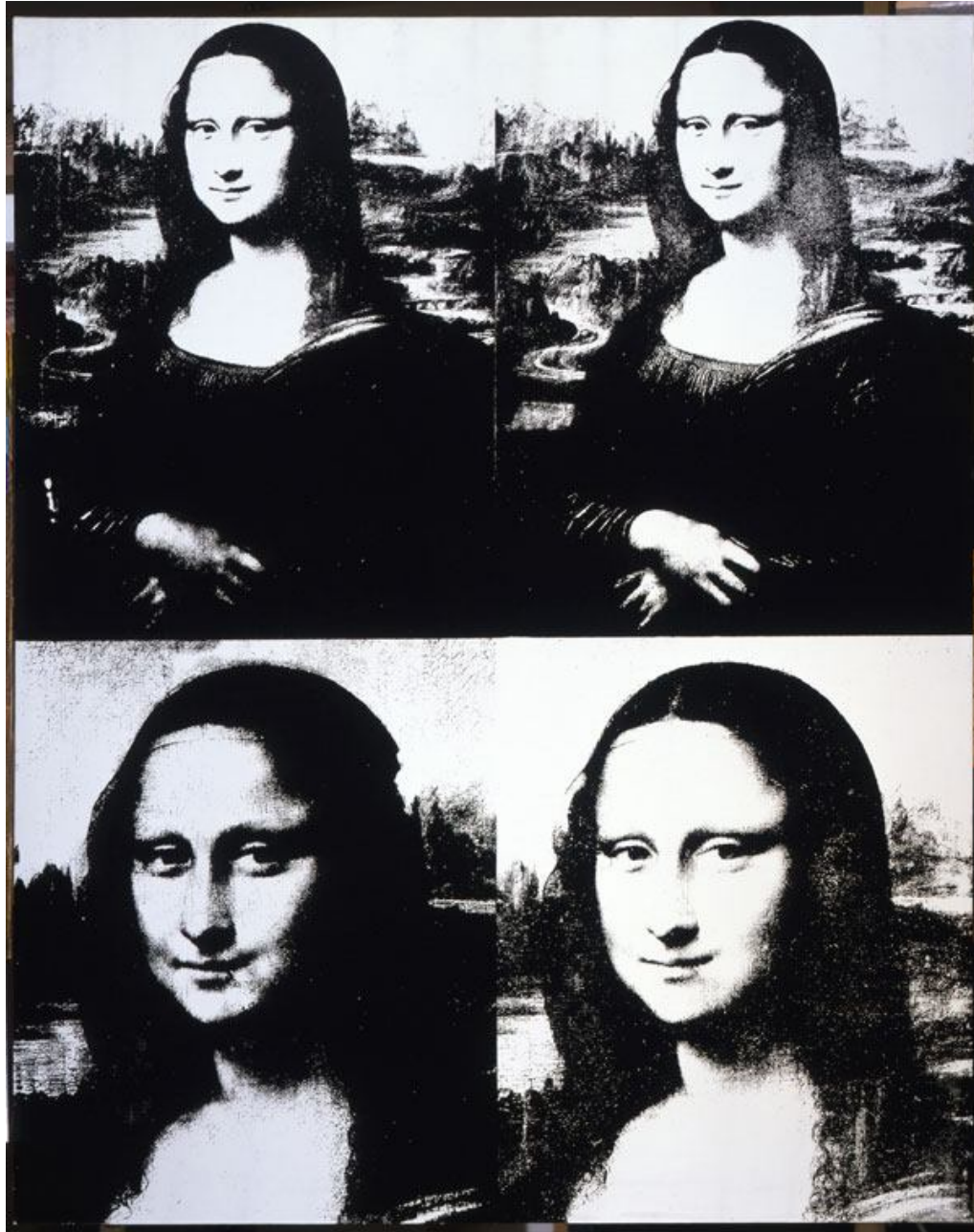
Last Supper (1986), Andy Warhol. The Andy Warhol Museum, Pittsburg. Acryl en zeefdruk op doek, afmetingen 198.1 x 777.7 cm

Warhol maakte zijn eigen variant op de wereldberoemde Mona Lisa. Weer een icoon uit de kunstgeschiedenis. Een schilderij dat oorspronkelijk geschilderd werd door

²³ Digischool (2005). *Het kunstwerk in het tijdperk van zijn technische reproduceerbaarheid.*

²⁴ Kunstfilosofie (2008). *Benjamin, het kunstwerk in het tijdperk van zijn technische reproduceerbaarheid.*

Leonardo da Vinci in de Renaissance. Warhol is zeker niet de enige geweest die geïnspireerd werd door Mona Lisa.

Mona Lisa (1963), Andy Warhol. The Andy Warhol Museum, Pittsburg. Acryl en zeefdruk op doek, afmetingen 111.8 x 73.7 cm

De originele Mona Lisa is erg vaak op internet terug te vinden in allerlei kleurtinten en formaten. Dat je alleen nog maar weet hoe het echte schilderij er uit ziet, door naar het Louvre in Parijs het echte werk te gaan bekijken. Het is het meest gekopieerde schilderij. De Mona Lisa brengt het verleden dichterbij maar door dat dit schilderij al

zo vaak is gekopieerd, is het werk een stukje van zijn historische waarde verloren en dus ook het Aura.²⁵

Zelfportret als Mona Lisa (1952), Salvador Dali.

Moona Lisa (2008), Nick Walker. Op straat in Noorwegen

²⁵ Rutten, G.J.E. (2014). *Over het begrip 'aura' in Walter Benjamins kunstwerkessay.*

De Appropriation kunstenaars

Appropriation Art kreeg vooral bekendheid in de jaren 1980 met de Neo-Geo kunstenaars. De kunstenaars die zich het meest bezig hielden met kopiëren zijn de Appropriation Art kunstenaars. Ze gebruikte reeds bestaande objecten of beelden met weinig of geen veranderingen. Ze adopteerde, leende, recyclede en kopieerde kunst in hun eigen context. In de hele kunstgeschiedenis heeft toe-eigening een belangrijke rol gespeeld. Geen enkele kunstenaar begint bij nul, er is altijd wel iets van materiaal gebruikt uit het verleden.

Sommige Appropriation kunstenaars kiezen er voor om hetzelfde materiaal te gebruiken als de oorspronkelijke kunstenaar. Andere gebruiken moderne apparatuur om een beeld te vermenigvuldigen. Er zijn natuurlijk heel veel kunstenaars die onder deze kunststroming vallen. Het is onmogelijk om ze allemaal te bespreken. Daarom heb ik een selectie gemaakt van een aantal opvallende kunstenaars.

Zoals ik eerder al vertelde, was er in het Modernisme was geen plaats voor je als kunstenaar, zonder westerse cultuur of als je niet blank was of vrouw was (het "Andere"). Er werd terug gekeken naar hoe vrouwen in de kunst werden afgebeeld en hier uit kun je opmaken dat mannen naar vrouwen kijken en de vrouwen weten dat ze bekeken worden. In de Westerse kunst is dus de ongelijke relatie tussen man en vrouw terug te zien (voor het Postmodernisme).

Vrouwelijke kunstenaars gingen zich onder andere ook bezig houden met onbespreekbare onderwerpen als bijvoorbeeld menstruatiebloed. Of gingen ze zich met traditioneel 'vrouwenwerk' bezig houden, waaronder pottenbakken en borduren. Met als doel om je meer bewust te maken van het feminisme. Er waren ook vrouwen die de vrouw zo afbeeldde dat de vrouw er niet verleidelijk uit zag. Tot dat er zelfs voor gekozen werd om het vrouwenlichaam maar helemaal niet meer af te beelden. Zo was het uitgesloten dat de vrouw als object kon worden gezien. Veel heeft het Feminisme niet kunnen verbeteren. In 1984 bleek dat bij de heropening van het Modern Art museum, maar 10% van de werken door vrouwelijke kunstenaars was vervaardigd.

Omdat er tijdens het Postmodernisme veel feministische kunst is terug te vinden is het opvallend dat Elaine Sturtevant geen feministische bedoelingen heeft met haar werk.^{26 27}

Elaine Sturtevant (1924 – 2014)

Bij al haar werk heeft ze kopieën gemaakt van andere kunstenaars. Onder andere van Roy Lichtenstein en Andy Warhol. Ze gebruikt dezelfde materialen en

²⁶ Heartney, E. (2001). *Postmodernisme; Stromingen in de moderne kunst*.

²⁷ Wikipedia. (2014). *Appropriation (art)*.

gereedschappen als de oorspronkelijke kunstenaars. Vaak de iconen van kunstenaars uit haar tijd, rond 1964.

Lichtenstein, Frighten girl (1966), Elaine Sturtevant. Antibes, Parijs. Olieverf en grafiet op canvas, afmetingen 115 x 162 cm

Haar werk had grote vraagtekens met betrekking tot originaliteit en auteursrecht, erg vooruitstrevend voor haar tijd. Hierdoor zou je kunnen zeggen dat ze origineel is omdat niemand dit nog deed. De Appropriation kunstenaars komen jaren later pas. Ze maakte niet alleen schilderijen maar heeft zich ook veel bezig gehouden met film. Sturtevant heeft net als Sherrie Levine, alleen werk gekopieerd van mannelijke kunstenaars. Maar dit heeft ze in tegenstelling tot Levine niet gedaan uit Feministische (opkomen voor vrouwenrechten) redenen. Ze zegt over haar zelf dat ze kopieert zonder te kopiëren.

Een van de onderwerpen die haar in het begin bezig houdt is repetitie. Daarmee bedoelt ze niet herhalen van exact hetzelfde beeld, maar toch telkens net even anders. Om haar werk te kunnen begrijpen is het noodzakelijk om de oorspronkelijke kunstenaar van het werk te kennen, anders zie je het gewoon als een schilderij zonder boodschap. Tijdens interviews en lezingen die ze geeft, verschijnt ze met een vriendelijke lach op haar gezicht en hoor je haar regelmatig lachen. Ze houdt er van om reacties uit te lokken met haar werk.

Jaren later kwamen de Appropriation kunstenaars, zij waren erg belangrijk voor Sturtevant. Daarvoor kende niemand haar en wist ook niemand wat ze deed. Ze kreeg nu meer bekendheid. Maar wat ze ook maakte, iedereen noemde het kopieën. Haar laatste jaren heeft ze zich alleen nog met video bezig gehouden.^{28 29 30}

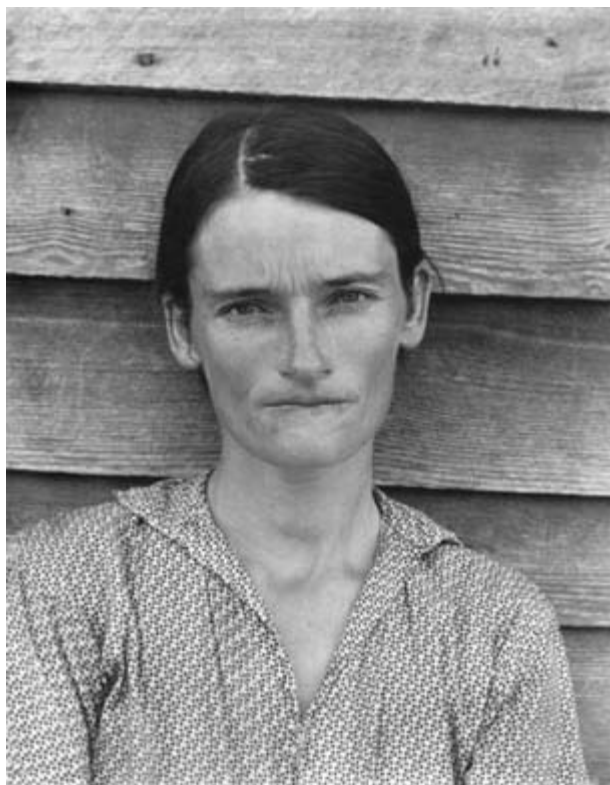
²⁸ MoMa. (2014). *Sturtevant: Double, trouble*.

Sherrie Levine (1947)

Sherrie Levine is een kunstenaar die bewust alleen kunst van mannelijke kunstenaars kopieert. Dat is dan ook het enige verschil met de kunst die ze kopieert, nu staat de naam van een vrouw onder het werk. Levine vind de kunstwereld een uiting voor het mannelijk verlangen.³¹

In het begin van de jaren tachtig, is ze de belangrijkste vertegenwoordiger van de Appropriation Art en ook de meest radicale. Ze daagt het bezit van eigendom uit. Levine gaat de uitdaging aan met begrippen als 'auteur', 'oorspronkelijkheid' en 'origineel'. Zo fotografeert ze foto's van fotograven en dan ontstaat de vraag: Van wie is de foto nu eigenlijk? Levine zoekt de grens op van Appropriation Art.³²

Het bekendste werk van Sherrie Levine is *After Walking Evans*. Hiervoor werd in 1936 de familie Burroughs gefotografeerd. Dit was een familie van pachters in het depressieve tijdperk van Alabama. In 1979 fotografeert Levine deze foto uit de tentoonstellingscatalogus "First and last." Deze zelfde foto wordt weer ingescand en verspreid op AfterWalkerEvans.com en AfterSherrieLevine.com. Ze bekritiseert hiermee de moderne denkwijze van originaliteit.

²⁹ France 24. (13 mei 2010). *Sturtevant Appropriation Art*.

³⁰ Nowness. (1 aug 2013). "Elaine Sturtevant" by Ivan Ogilvie.

³¹ Oxford art online. (2014). Appropriation.

³² About.com. (2014). *Appropriation / Appropriation Art*.

Untitled (AfterWalkerEvans.com/2.jpg) (1981), Sherrie Levine. Foto, afmetingen 12.8 x 9.8 cm

After Walker Evans is gefotografeerd uit een catalogus. Maar ze maakt ook gebruik van media waarmee het destijds nog niet mogelijk was om op een makkelijke en snelle manier te reproduceren. Ze maakte bijvoorbeeld tekeningen van Matisse na, aquarellen van Kandinsky en schilderijen van Kirchner, Mondriaan en Monet.³³

Fountain (1917), Marcel Duchamp. Tate collection. Porselein, afmetingen 36 x 48 x 61 cm

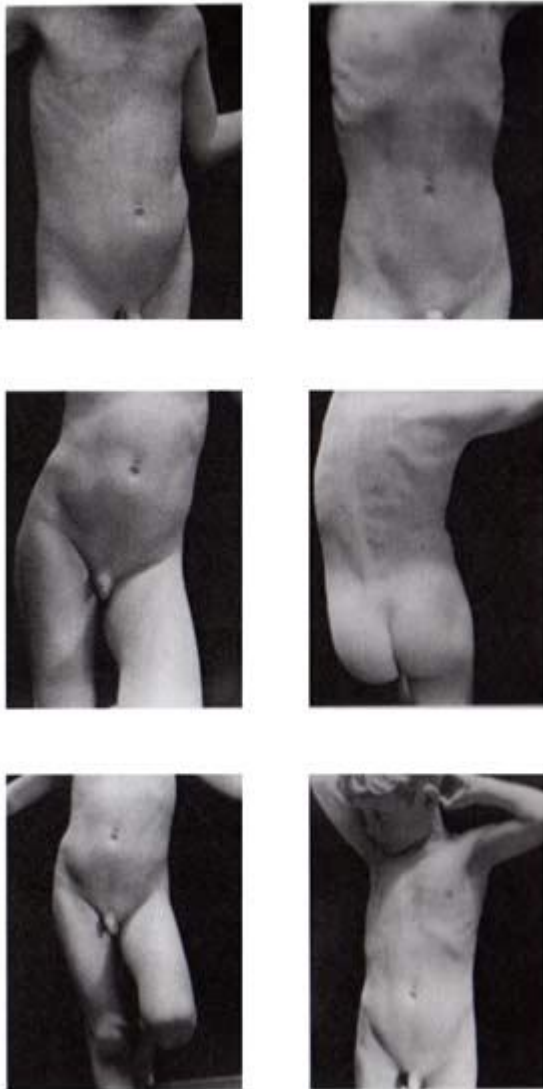

After Duchamp (1991), Sherrie Levine. Brons, afmetingen 36 x 48 x 61 cm

Levine eigent zich graag beelden van andermans werk toe. Ze fotografeert catalogi van revolutionaire kunstenaars en drukt deze daarna af. De titel die ze er dan aan geeft begint altijd met 'After'. Zo heeft ze bijvoorbeeld ook het bekende urinoir van

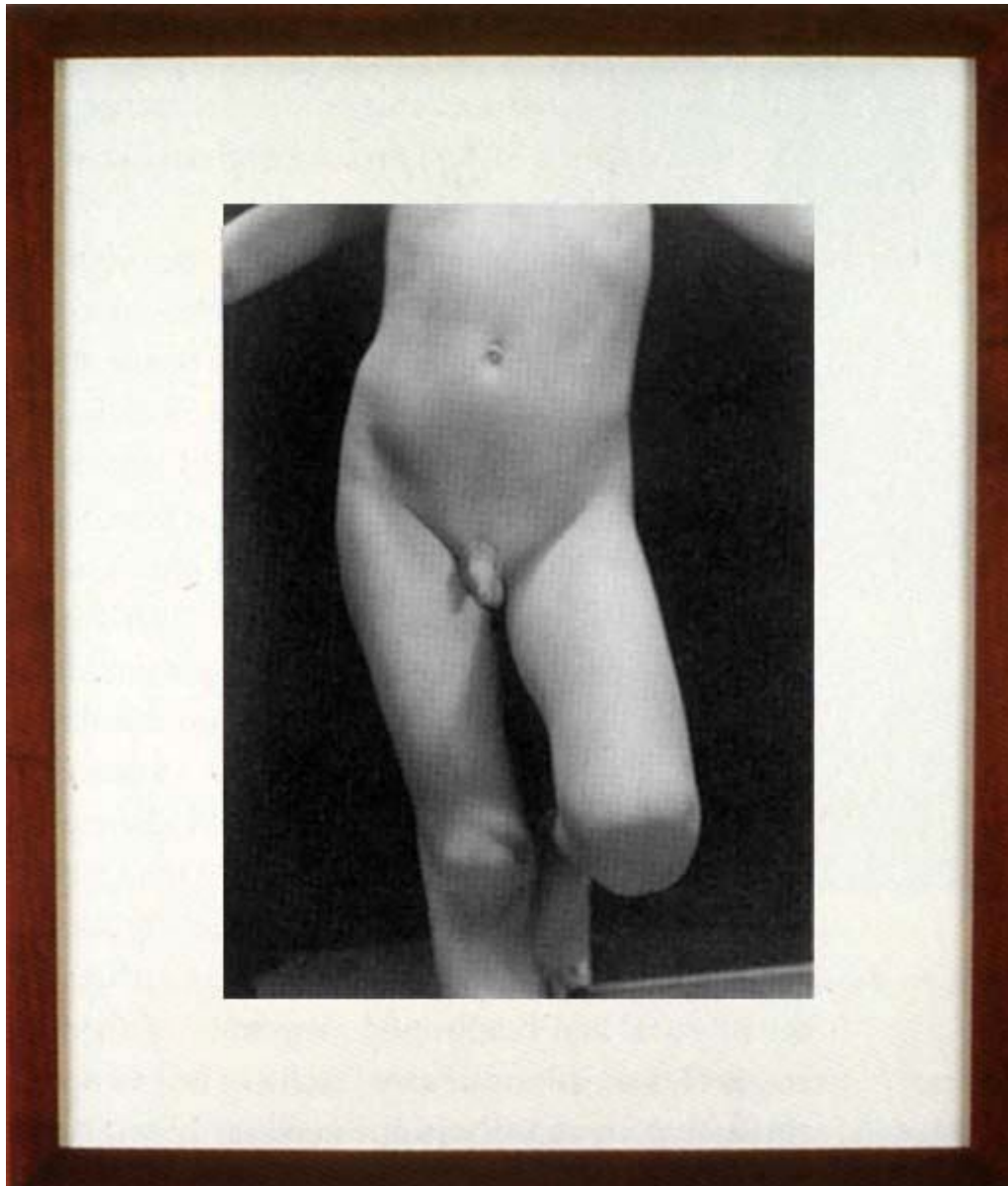
³³ Taschen (2002). *Vrouw en kunst*.

Marcel Duchamp nagemaakt en gefotografeerd. Het urinoir is een exact kopie, alleen het materiaal is veranderd in brons. Als eerste reactie vraag je jezelf af, “Waar haalt ze het lef vandaan om andermans werk te stelen?”. Bedenk zelf iets nieuws! Maar dat is nou juist waar het om draait. Ze speelt met de autoriteit en originaliteit van de kunstenaar waarvan ze het werk reproduceert.³⁴

Six Nudes of Neil (1925), Edward Westonl. Witkin Gallery, New York. Foto's, afmetingen per foto 35.56 x 27.94 cm.

³⁴ Mister Motley. (z.j.). Sherrie Levine.

After Edward Weston (1981), Sherrie Levine. Foto, afmetingen 49.2 x 36.89 cm.

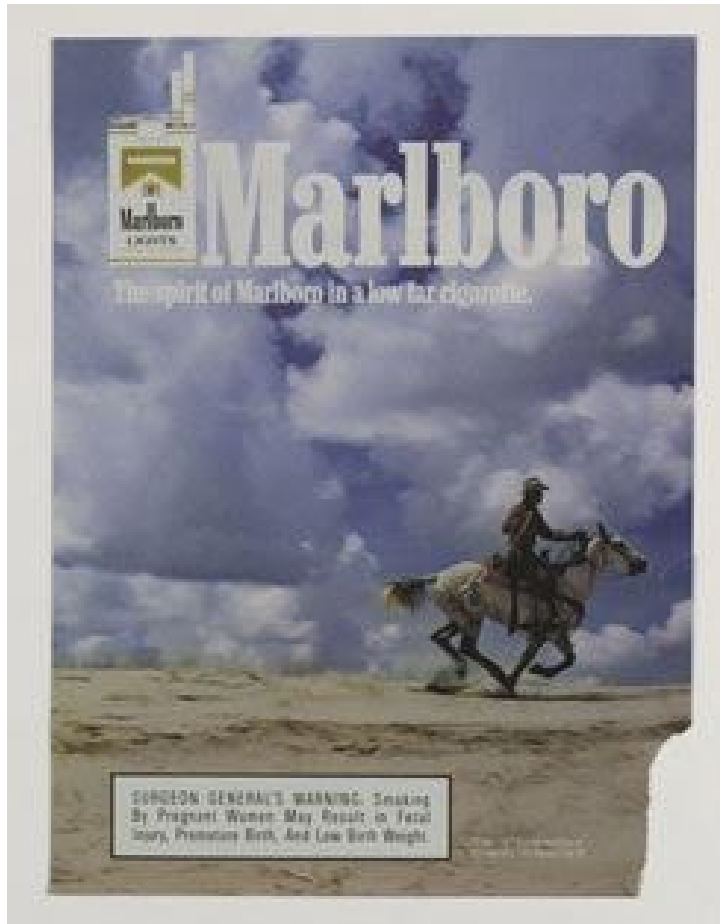
Levine weet op haar manier de kunst die ze kopieert weer onder de aandacht te brengen en plaatst ze als het ware opnieuw op een voetstuk.

Richard Prince was destijds partner van Sherrie Levine. Allebei gebruikte ze afbeeldingen en maakte ze foto's uit de 'low-culture'. Zoals bijvoorbeeld pornoplaatjes en sigarettenreclames. Dit zagen ze als hun eigen werken. Net als Warhol en Duchamp, waren ze van mening dat alles kunst kan zijn. Hierin gingen ze heel ver, op zoek naar waar de grens ligt.³⁵

³⁵ Hertog Jager, H. den (15 aug 2008). *Kunst van de onderbuik*. NRC handelsblad

Richard Prince (1949)

Hij werd zich bewust van de mogelijkheden van reclamebeelden en ging hier mee aan de slag. Hij gebruikte de foto van de Marlboro reclame en liet de tekst en de afbeelding van het pakje sigaretten weg. In 2005 werd een afbeelding van Prince verkocht voor 1.248,000 dollar. Veel geld voor een foto die hij niet eens zelf gemaakt heeft!

De originele Marlboro advertentie zoals hij in vele tijdschriften is verspreid met de foto, gemaakt door Jeff Krantz.

Philip Morris is de eigenaar van het tabakmerk Marlboro en is dus ook in het bezit van de rechten van de foto's die voor de advertenties zijn gebruikt. Nu zou je denken dat Richard Prince direct aangeklaagd zou worden. Maar hij komt er goed mee weg. Prince zegt dat hij advertenties nooit heeft geassocieerd met een auteur. Philip Morris geeft Prince vrijspel en omarmt hiermee de kunst. Het imago van Marlboro verbeterd er alleen maar door.

Untitled Cowboy #2 (1989), Richard Prince. The Metropolitan Museum of Art, New York. Foto 127 x 177.8 cm.

Een advertentie in een tijdschrift kun je gemakkelijk over het hoofd zien maar een foto in een galerie trekt meteen de aandacht.³⁶

³⁶ The slide projector. (z.j.). *Culture wars*.

Links: Jeff Krantz, *The New York Times*. Rechts: Richard Prince, *Guggenheim Museum of Art*. Foto opgeblazen tot 61x32 cm

Richard Prince snijdt het kader wat kleiner uit en je ziet een kleine verandering in de kleurtinten en het is uitvergroet. Verder is het precies hetzelfde als het origineel. Als je het origineel niet kent en er niet naast kunt leggen, zul je er van uit gaan dat de foto's zijn gemaakt door Prince zelf. Er zijn ook werken waarbij er geen enkele pixel anders is.

Jim Krantz was niet uit op geld van Prince en wilde hem ook niet aanklagen. Prince had meer naamsbekendheid maar Krantz (en ook andere Marlboro-fotografen) heeft door de hele actie van Prince, meer bekendheid gekregen. Het gebeurde wel eens dat mensen het werk van Prince al kenden en hierdoor dachten dat Krantz het werk van Prince had gekopieerd. Krantz zag het uiteindelijk als een vorm van vleierij en aanvaarde het als een compliment. Dit veranderde wel in boosheid toen hij hoorde voor welke enorme bedragen het werk van Prince werd verkocht.

Philip Morris is eigenaar van de foto's maar Krantz heeft voor het merendeel van zijn werk, de auteursrechten.³⁷

³⁷ Kennedy, R. (2007). *If the Copy Is an Artwork, Then What's the Original?*. *New York Times*.

Richard Prince gebruikte foto's van de Franse fotograaf Patrick Canou in zijn schilderijen. Hiervoor kwam er een rechtszaak die Prince heeft verloren. Dat geeft aan dat niet alles grondstof kan zijn voor kunstenaars, er zijn dus wel grenzen.

De boodschap van Prince is om prachtkunst te maken waar mensen een fijn gevoel aan overhouden.

In de zaak van Prince en Canou oordeelde de rechter dat er pas van een andere vorm gesproken kan worden als het een bepaald commentaar oplevert dat betrekking heeft op de historische context of kritisch terug verwijst naar het origineel. Daar voldeed Prince volgens de rechter niet aan en hij verloor deze zaak. Zijn advocaat probeerde nog uit te leggen dat het geen piraterij van handtassen is maar een kunstwerk waarvan de creativiteit aangemoedigd zou moeten worden.³⁸

De volgende kunstenaar die ik behandel is geen Appropriation kunstenaar maar is zelf wel regelmatig tegen het auteursrecht aan gelopen. Ik wil graag wat meer over hem vertellen vanwege de mooie parodie die Jonathan Monk op zijn werk heeft gemaakt. Daarom volgt nu Jeff Koons met daarna Jonathan Monk.

Jef Koons (1955)

Een heel andere inspiratiebron is Jef Koons. In het begin van zijn carrière maakte hij gebruik van TI-buizen en ontwerpt hij huishoudelijke producten. In 1981 maakte hij een aquarium met roerloos zwevende basketballen. Om dit voor elkaar te krijgen had hij jarenlang contact met wetenschappers. Dit is een voorbeeld van zijn dwangmatig najagen van vernieuwing. Hij wilde geen chemicaliën aan het water toevoegen omdat het water iets natuurlijks moest blijven zoals in de baarmoeder. De basketballen ziet hij als teken van leven omdat ze zijn opgeblazen en vol lucht zitten. Doordat de ballen naar links en rechts bewegen wordt dit idee nog eens versterkt. De basketballen blijven altijd precies voor de helft onder het waterpeil. Volgens Koons heeft iets de meeste kracht als het nieuw is.³⁹

³⁸ Kennedy, R. (12 jan 2012). *Alles is van iedereen*. NRC handelsblad.

³⁹ MoMa. (2014). *Jeff Koons*.

Three Ball 50/50 Tank (Two Dr. J. Silver Series, One Wilson Supershot) (1985). MoMa New York, 154 x 123.9 x 33.6 cm.

Hij verwerkt graag kitscherige elementen in zijn kunstwerken, waardoor hij vaak in een adem genoemd wordt met Andy Warhol. Koons' werk valt onder het postmodernisme maar wordt ook wel Neo Popart genoemd omdat hij net als Warhol elementen uit lagere kunst haalt en deze in hogere kunst gebruikt.⁴⁰

Balloon dogs, boekensteun

Jeff Koons ballonnenhondje

Jeff Koons is zelf al meerdere malen aangeklaagd voor schending van het auteursrecht. Hij bedacht dat als andere hem zo makkelijk kunnen aanklagen dat hij dat ook kan tegen degene die hem gebruiken als inspiratiebron. Zo klaagde hij een winkel aan die boekensteunen verkocht in de vorm van een ballonnenhondje. Dit ballonnenfiguur is nogal een klassieker voor elke ballonenc clown. Niets aan Koons

⁴⁰ Willems, M. (2014). *Glimmende opblaaspoedels en varkens met engelen; Jeff Koons over zijn werk.* NRC handelsblad.

ballonnenhondje is uniek, het lijkt dus een belachelijke vorm van overmoed om de verkoop van deze boekensteunen tegen te willen houden. Zijn eigen oranje ballonnenhondje heeft hij verkocht voor maar liefst 43,5 miljoen euro!^{41 42}

Jonathan Monk (1969)

Jonathan Monk beseftte dat het bijna onmogelijks is om oorspronkelijke kunst te maken. Daarom ging hij aan de slag met dat wat al beschikbaar was. Dit gebruikte hij als bronmateriaal voor zijn eigen werk. Maar wel om zo tot iets origineels en vernieuwends te komen. Monk vindt dat kunst gaat over ideeën. Het idee van een origineel en een kopie van het origineel vindt hij twee verschillende dingen.

Deflated Sculpture n°II (2009), Jonathan Monk. Lisson Gallery, Londen. Roestvrij staal

⁴¹ Techdirt. (2011). Appropriation Artist Jeff Koons Threatens Company & Retailers For Selling Classic Balloon Dog Bookends.

⁴²Wikipedia. (2014). *Jeff Koons*.

Deflated Sculptures (2009), Jonathan Monk. Lisson Gallery, Londen. Roestvrij staal

Rabbit (1986), Jeff Koons. Museum of contemporary art, Chicago. Roestvrijstaal, afmetingen 104.1 x 48.3 x 30.5 cm

Monk heeft overduidelijk, goed gekeken naar het werk van Jeff Koons 'Rabbit'. Van deze ballon heeft hij vijf opeenvolgende beelden gemaakt waar stap voor stap wordt gesuggereerd dat het konijn leeg loopt. Daardoor zijn er vouwen ontstaan in de ballon en zakt hij langzaam in elkaar tot hij vanuit een staande positie in een liggende situatie veranderd. Het werk heet dan ook 'Deflated'.⁴³

⁴³ The Independed. (2009). Jonathan Monk, Lisson Gallery, London.

Auteursrecht

Appropriation Art roept al snel de vraag op: Mag dit wel? Ook kunst mag je niet zomaar klakkeloos kopiëren. Dan kun je te maken krijgen met het auteursrecht. Dit is niet iets wat je speciaal aan moet vragen. Je hoeft er zelfs helemaal niets extra's voor te doen. Op ieder origineel werk kan auteursrecht berusten. Het hoeft niet noodzakelijk, gemaakt te zijn door een kunstenaar. Het kan ook een schets zijn in de kladblok van een student. Je zou het nog eens extra duidelijk kunnen maken door een C van copyright met een rondje er omheen, erbij te kunnen plaatsen. Hier achter zet je dan je naam en de datum. Het is meer dat je er mee laat zien dat je belang hecht aan de auteursrechten.

Als je echt letterlijk het werk van een ander overneemt zonder de bronvermelding er bij te zetten, dan pleeg je plagiaat. Als je dat met opzet doet wordt dit in Nederland gezien als een misdrijf. Plagiaat gaat niet altijd samen met het schenden van het auteursrecht maar in de meeste gevallen is dit wel zo. Het kan zijn dat de auteur een financiële vergoeding wil voor het gebruik van zijn werk. Het kan ook zijn dat hij er geen geld maar iets anders voor terug wil. Dat kun je dan terug vinden in een licentie. Het kan bijvoorbeeld zijn dat hij wil dat zijn naam genoemd wordt en dat hij dan graag zijn werk beschikbaar stelt.

We hebben in Nederland een register waarin auteursrechten worden vastgelegd, Stichting Pictoright. Als kunstenaar kun je hierbij aansluiten. Als iemand dan jou werk wil gebruiken, kunnen ze Pictoright om toestemming vragen en er voor betalen. Kunstwerken zijn ook handelswaar. In veel landen is men volgrecht verschuldigd. Dat betekent dat de kunstenaar van het oorspronkelijke werk, recht heeft op een vergoeding als het kunstwerk wordt doorverkocht. Vaak is dit 4% van de verkoopprijs.⁴⁴

Het auteursrecht dat we in de hele Europese Unie handhaven, heet 'Conventie van Berner' en bestaat al sinds 1886. Ieder werk valt dus automatisch onder het auteursrecht. Dit vervalt alleen als de kunstenaar zelf afstand doet van het auteursrecht of als het verjaard is. Voor verjaring geldt in de Europese unie, 70 jaar na het overlijden van de kunstenaar.⁴⁵

Een mooi voorbeeld van een kunstenaar die met het auteursrecht te maken kreeg is Rob Scholten. Hij hergebruikt en combineert bestaande beelden in een nieuwe context waardoor het een nieuwe betekenis krijgt. Deze is dan vaak tegenstrijdig met de eerdere betekenis.

Zijn werk wordt vaak uitgevoerd door zijn assistenten en door hem zelf gesigneerd. Net zoals de oude meesters dit in de 17^e eeuw deden. Rob Scholte raakte in 1986 in opschudding door een nageschilderde ansichtkaart.

⁴⁴ Wikipedia. (2013). *Stichting beeldrecht*.

⁴⁵ Wikipedia. (2013). *Auteursrecht*.

Hij heeft zijn versie gemaakt op het schilderij 'Olympia' van Manet uit 1863. Niets strafbaars, dat heeft Manet destijds zelf ook gedaan op 'Venus van Orbino' van Titiaan uit 1538. Bij de versie van Rob Scholte was het naaktmodel vervangen door een ledenpop en de negerin was nu een houten knechtje. Als hij deze aanpassingen zelf had bedacht was er niets aan de hand. Maar Scholte had dit gezien op een ansichtkaart van een vrij onbekend museum in Londen.⁴⁶

Venus van Orbino (1538), Titiaan. Uffizi, Florence. Olieverf op doek, afmetingen 119 x 165 cm

Olympia (1863), Manet. Musée d'Orsay, Sade. Olieverf op doek, afmetingen 130,5 x 190 cm

⁴⁶ Digischool. (2003). *Rob Scholte*.

Utopia (1986), Rob Scholte. Stedelijk museum Schiedam, Schiedam. Olieverf op doek, afmetingen 161 x 257 cm

Hoe bewijs je nu dat jij eerder was met dat werk? Om je bewijspositie te versterken kun je een exemplaar van het werk of eventueel een foto hiervan, in een dichtgeplakte envelop naar jezelf sturen. Zorg er voor dat er een datumstempel op de sluiting staat en dat je de envelop ongeopend laat. Eventueel kun je het ook nog verturen naar je notaris en hem daar in bewaring laten. Dit brengt natuurlijk wel kosten met zich mee. Er zijn ook bedrijven die dit soort mogelijkheden aanbieden. Mocht je in een rechtszaak belanden dan kan de envelop geopend worden door een rechter of notaris om uw standpunt te versterken. De andere partij zal in dat geval met tegenbewijs moeten komen.⁴⁷

Fair-use

Het fair-use idee is dat je als kunstenaar eerlijk gebruik mag maken van werk van andere kunstenaars. Zodat een andere kunstenaar er met een vernieuwde aanpassing, een toegevoegde waarde aan geeft. Ook de term ontleningsculptuur wordt hiervoor gebruikt. Er zijn musea en kunstenaars die bang zijn dat de traditie van het toe-eigenen, de moderne kunst bedreigt. Geleerden en Juristen zijn het met hen eens.

Inmiddels is het aantal foto's op internet zo enorm groot dat het recyclen hiervan niet meer tegen te houden is. Zelfs voor een rechter is het moeilijk om hier iets aan te doen.

Voor de wat oudere kunstenaars voelt het nog als stelen, als je het werk van een ander gebruikt. Voor de nieuwe generatie leerlingen is dat er niet meer. Die

⁴⁷ Auteursrecht. (2014). *Alles wat u wilde weten over auteursrecht.*

gebruiken zonder problemen, de foto van iemand om deze verder te bewerken. Ze zien internet als grondstof dat te gebruiken is voor iedereen.

Auteursrecht zorgt voor het evenwicht tussen handel en cultuur. Zodat een film niet direct wordt gekopieerd en de maker zonder inkomsten zit. Maar er wel 'fair-use' mogelijk is. Bij deze term wordt er de laatste jaren door velen vaak afgevraagd of het echt 'fair' is. Het moet dus echt bijdragen of voortbouwen op het voorafgaande maar wel in een vernieuwde vorm. Maar wanneer is dit voldoende? Het draait vaak om de artistieke bedoeling.

Een voorbeeld van de grens opzoeken zijn de in Londen tentoongestelde privéfoto's: Eva en Franco Mattes zijn internetkunstenaars die stukjes van bekende kunstwerken en 'gevonden' (privé) foto's op internet samenvoegen tot een nieuw kunstwerk. Ze zoeken hiermee net als de kunstenaars van de Appropriation Art, de grens op van het stelen/kopiëren. Tevens gaat het over wat publiek en wat privé is. Deze internetkunstenaars hebben niets gehackt. Doordat de privacyinstellingen niet goed ingesteld stonden, kon iedereen de foto's zo van internet downloaden. Veel onschuldige foto's maar ook pikante naaktfoto's. Ze worden nu door de Mattes geprojecteerd op een galerijmuur.

Ze hebben samen al meer aparte dingen gedaan. Zoals het stelen van kleine stukjes van beeldhouwwerken. (Dat is dus echt letterlijk stelen en geen kopiëren) Dit leggen ze vast op foto en video als een soort van bewijs. Van de stukjes hebben ze het werk met de naam 'gestolen fragmenten' gemaakt. De galerij waar het nu wordt tentoongesteld, wil hiermee ruimte geven voor risico en discussie. Ze verwachten dat het ooit in een museum komt en dat het dan gestolen zal gaan worden.⁴⁸

Het lijkt er op dat de grens van het kopiëren steeds een stukje verder gelegd wordt. De discussie over kopiëren of stelen blijft hiermee voortgaan.⁴⁹

Conclusie

Het lijkt er op dat je de Appropriation art in twee groepen kunt splitsen.

1. De werken waarvan we het origineel allemaal wel kennen en we dus direct weten dat het een kopie is. Bijvoorbeeld de Mona Lisa.
2. Daarnaast heb je de kunstwerken waarvan het origineel minder bekendheid heeft gekregen. Dan zul je sneller denken dat het oorspronkelijk is. Bijvoorbeeld het kunstwerk 'Hope' (met Obama) van Shepard Fairey, het grote publiek weet niet direct dat dit uit een persfoto van Mannie Garcia voort komt.

⁴⁸ Kennedy, R. (12 jan 2012). *Alles is van iedereen*. NRC handelsblad.

⁴⁹ Faber, J. (13 apr 2012). *Gestolen kunst en privefotos tentoongesteld in Londen*. Volkskrant.

Als het kopie veel belangstelling krijgt, dan is de kans groot dat de kunstenaar van het origineel daar ook van mee profiteert. Als dat het geval is zal de oorspronkelijke kunstenaar er minder moeite mee hebben dat zijn werk wordt hergebruikt.⁵⁰

Je kunt van Appropriation vinden dat het oneerlijke kunst is maar als je bekijkt wat voor grote bedragen er voor de werken neergelegd wordt, is er duidelijk een markt voor. We hebben het auteursrecht dat de werken van kunstenaars beschermt. Maar je kunt niet zeggen dat er een vaste grens is van wat wel en wat niet wordt getolereerd op het gebied van kopiëren in de kunst. Aan de hand van voorgekomen rechtszaken lijkt het er op dat je beter kunst kunt kopiëren van een kunstenaar die niet meer leeft (als het auteursrecht is verjaard, is er helemaal geen probleem meer) of die er zelf baat bij heeft dat zijn werk wordt vermenigvuldigd. In de meeste gevallen draait het uiteindelijk toch om geld. Eigenlijk is er best veel durf voor nodig om je naam te zetten onder het werk van een bekende gewaardeerde kunstenaar. Je loopt een groot risico om in een rechtszaak te belanden.

De wortels van de Appropriation Art liggen in de Moderne kunst. Vooral Marcel Duchamp met zijn sneeuwschuiver en urinoir hebben voor inspiratie bij de Appropriation kunstenaars gezorgd. Sturtevant (tijdgenoot van Andy Warhol) is duidelijk een voorloopster op de Appropriation Art en werd toen niet begrepen. De Appropriation kunstenaars als Sherrie Levine en Richard Prince hebben de weg voor haar vrij gemaakt. Pas toen kreeg Sturtevant bekendheid. Sturtevant is een mooi bruggetje van het Pop Art naar de Appropriation Art. Een vriendelijke vrouw die met een grote lach op haar gezicht, het werk van anderen kopieerde.

Ondanks dat Appropriation kunstenaars het werk van andere kopiëren, dragen ze wel degelijk een eigen boodschap uit. Bijvoorbeeld Sherrie Levine door dat ze alleen mannelijke kunstenaars kopieert.

Als je zelf een kunstwerk maakt, kijk dan maar eens wat zelf uit het verleden gebruikt. Onthoudt, geen enkele kunstenaar begint bij nul!

⁵⁰ Schoales, A. (1 apr 2009). *Appropriation in Art and Design*. Vimeo <http://vimeo.com/3965363>

Bronnenlijst

Boeken

Heartney, E. (2001). *Postmodernisme; Stromingen in de moderne kunst*. 2 dec 2014. Pagina 51 – 64

Taschen (2002). *Vrouw en kunst*. 7 jul 2014. Pagina 318 – 323

Visser, A. de (2005). *De tweede helft: beeldende kunst na 1945*. 14 feb 2014. Pagina 392 – 395

Krant en tijdschrift

Claudine, A. (jaargang 28, 2007). *Jatwerk: van stelen naar lenen, een blik heen en terug door de kunstgeschiedenis*. Kunstlicht. 5 oktober 2014

<http://imagebase.ubvu.vu.nl/cdm/ref/collection/klct/id/2759>

Faber, J. (13 apr 2012). *Gestolen kunst en privefotos tentoongesteld in Londen*. Volkskrant. 14 sep 2014

Hertog Jager, H. den (15 aug 2008). *Kunst van de onderbuik*. NRC handelsblad. 5 aug 2014.

Kennedy, R. (12 jan 2012). *Alles is van iedereen*. NRC handelsblad. 23 aug 2014.

Kennedy, R. (2007). *If the Copy Is an Artwork, Then What's the Original?*. New York Times. 2 aug 2014 http://www.nytimes.com/2007/12/06/arts/design/06prin.html?_r=0

Mister Motley. (z.j.). *Sherrie Levine*. 16 apr 2014

<http://archieff.motleysalon.com/Archieff/Nummers/17/Xtra/sherrie-levine/>

Robinson, A. (14 juni 2014). *Walter Benjamin: Art, Aura and Authenticity*. 20 jun 2014

<http://ceasefiremagazine.co.uk/walter-benjamin-art-aura-authenticity/>

Willems, M. (2014). *Glimmende opblaaspoedels en varkens met engelen; Jeff Koons over zijn werk*. NRC handelsblad. 5 jul 2014 <http://www.nrc.nl/nieuws/2014/01/03/glimmende-opblaaspoedels-en-varkens-met-engelen-jeff-koons-over-zijn-werk/>

Filmpjes

France 24. (13 mei 2010). *Sturtevant Appropriation Art*. YouTube

https://www.youtube.com/watch?feature=player_detailpage&v=1D7cENXu5O0

Nowness. (1 aug 2013). *“Elaine Sturtevant” by Ivan Ogilvie*. YouTube

https://www.youtube.com/watch?feature=player_detailpage&v=IAHMgKGr6uo

Schoales, A. (1 apr 2009). *Appropriation in Art and Design*. Vimeo <http://vimeo.com/3965363>

Websites

- About.com. (2014). *Appropriation / Appropriation Art*. 22 jun 2014
http://arthistory.about.com/od/glossary_a/a/a_appropriation.htm
- Auteursrecht. (2014). *Alles wat u wilde weten over auteursrecht*. 12 feb 2014
<http://www.auteursrecht.nl>
- Changethethought. (2008). *Shepard Fairey threatens to sue*. 4 jun 2014
<http://www.changethethought.com/shepard-fairey-threatens-to-sue/>
- Digischool (2005). *Het kunstwerk in het tijdperk van zijn technische reproduceerbaarheid*. 10 nov 2014
<http://static.digischool.nl/ckv2/held.htm>
- Digischool. (2003). *Rob Scholte*. 29 nov 2014
<http://static.digischool.nl/ckv1/beeldend/scholte/robscholte.htm>
- Kunstbus. (2001). *Pop-Art*. 29 nov 2014 <http://www.kunstbus.nl/kunst/pop-art.html>
- Kunst en cultuur. (2012). *De Renaissance: veranderingen in de kunst en architectuur*. 6 okt 2014
<http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/kunst/99749-de-renaissance-veranderingen-in-kunst-en-architectuur.html>
- Kunst en cultuur. (2011). *Schilderkunst in de middeleeuwen en de Renaissance*. 6 okt 2014
<http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/kunst/73718-schilderkunst-in-de-middeleeuwen-en-de-renaissance.html>
- Kunst en cultuur. (2008). *Wetenschap en de kunst in de 15^e - 18^e eeuw*. 6 okt 2014
<http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/kunst/22488-wetenschap-en-kunst-in-de-15e-18e-eeuw.html>
- Kunstfilosofie (2008). *Benjamin, het kunstwerk in het tijdperk van zijn technische reproduceerbaarheid*. 29 nov 2014 <https://sites.google.com/site/kunstfilosofiesite/Home/teksten/benjamin-het-kunstwerk-in-het-tijdperk-van-zijn-technische-reproduceerbaarheid>
- Kunstgeschiedenis. (2014). *Da-da*. 7 nov 2014 <http://kunstgeschiedenis.jouwweb.nl/kunst-in-de-20-eeuw/da-da>
- MoMa. (2014). *Jeff Koons*. 5 jul 2014 http://www.moma.org/collection/object.php?object_id=81173
- MoMa. (2014). *Sturtevant: Double, trouble*. 5 dec 2014
<http://www.moma.org/visit/calendar/exhibitions/1497>
- Oxford art online. (2014). *Appropriation*. 6 nov 2014
<http://www.oxfordartonline.com.lib.fontys.nl/subscriber/article/opr/t234/e0028?q=appropriation&search=quick&pos=1&start=1#firsthit>
- Postmodernisme. (2014). *Massacultuur en Postmodernisme*. 10 nov 2014 <http://kunst-postmodernisme.blogspot.nl/p/massacultuur-en-postmodernisme.html>
- Rutten, G.J.E. (2014). *Over het begrip 'aura' in Walter Benjamins kunstwerkessay*. 11 nov 2014
<http://www.gjerutten.nl/OverWalterBenjaminsKunstwerkessay.pdf>
- Shaviro (2005). *The Pinocchio theory*. 10 nov 2014 <http://www.shaviro.com/Blog/?p=453>
- Spacebetween (2014). *Appropriation in art*. 20 jun 2014
<http://gianfrancomirizzi.wordpress.com/writings/appropriation-in-art/>
- Techdirt. (2011). *Appropriation Artist Jeff Koons Threatens Company & Retailers For Selling Classic Balloon Dog Bookends*. 5 jul 2014

<http://www.techdirt.com/articles/20110106/03183912549/appropriation-artist-jeff-koons-threatens-company-retailers-selling-classic-balloon-dog-bookends.shtml>

The slide projector. (z.j.). *Culture wars*. 29 jul 2014
<http://www.theslideprojector.com/art1/art1twoday/art1lecture29.html>

The Independed. (2009). Jonathan Monk, Lisson Gallery, London. 20 jun 2014
<http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/reviews/jonathan-monk-lisson-gallery-london-1689911.html>

Thinking Visually about UNL. (2012). *Image appropriation by Alex Withney*. 23 jun 2014
<http://thinkingvisuallyatunl.blogspot.nl/2012/10/image-appropriation-by-alex-whitney.html>

Wikipedia. (2014). *Appropriation (art)*. 10 jun 2014
http://en.wikipedia.org/wiki/Appropriation_%28art%29

Wikipedia. (2013). *Auteursrecht*. 29 nov 2014 <http://nl.wikipedia.org/wiki/Auteursrecht>

Wikipedia. (2014). *Dadaïsme*. 7 nov 2014 <http://nl.wikipedia.org/wiki/Dada%C3%AFsme>

Wikipedia. (2014). *Jeff Koons*. 5 jul 2014 http://nl.wikipedia.org/wiki/Jeff_Koons 5 juli 2014

Wikipedia. (2009). *Mannie Garcia*. 4 jun 2014 http://en.wikipedia.org/wiki/Mannie_Garcia

Wikipedia. (2014). *Modernisme*. 29 nov 2014 <http://nl.wikipedia.org/wiki/Modernisme>

Wikipedia. (2014). *Postmodernisme*. 29 nov 2014 <http://nl.wikipedia.org/wiki/Postmodernisme>

Wikipedia. (2014). *Shepard Fairey*. 4 jun 2014 http://en.wikipedia.org/wiki/Shepard_Fairey

Wikipedia. (2013). *Stichting beeldrecht*. 17 nov 2014 http://nl.wikipedia.org/wiki/Stichting_Beeldrecht

Hoofd en deelvragen

Hoofdvraag

Waar ligt de grens op het gebied van kopiëren in de Dada, Pop-Art en Appropriation Art?

Deelvragen

Wat is Appropriation Art?

Wat ging er vooraf aan het Appropriation art?

Hoe wordt het kopiëren van kunst nu voorkomen?

Wie zijn de belangrijke kunstenaars van de Appropriation art